

SUPERLATIVUL ADJECTIVELOR ÎN VOLUMUL *LOCURILE NOASTRE SFINTE, DE TRAIAN DORZ*

Florina-Maria BĂCILĂ
Universitatea de Vest din Timișoara

ABSTRACT. The purpose of the current article is to analyze some aspects regarding the superlative of Adjectives in the poems from the volume *Locurile noastre sfinte*, by Traian Dorz – a book which comprises not only religious, historical or patriotic poems, but also essays dedicated to the national-Christian values of the Romanian spirituality. We had in view some expressive means of rendering the Absolute Superlative (for example, the use of Adverbs formed, by conversion, from Adjectives or from the negative form of Verbs in the Supine Mood, the use of the prefix *prea-* or of Noun syntagms with the inherent idea of maximum intensity etc.), highlighting their role in setting the lyric frame of Traian Dorz – a contemporary Romanian poet, unfortunately not so well known, who wrote thousands of poems of mystic insight and numerous volumes of memoirs and religious meditation.

Cuvinte-cheie: comparație, intensitate, superlativ, adjectiv, adverb, prefix, gramatică, stilistică, poezie mistico-religioasă.

1. Volumul intitulat *Locurile noastre sfinte* se înscrie, cronologic, în rândul lucrărilor pe care Traian Dorz¹ le-a elaborat spre sfârșitul vieții². După ce, în diverse ocazii, vizitase împreună

¹ TRAIAN DORZ s-a născut la 25 decembrie 1914, în satul Rături (azi, Livada Beiușului), județul Bihor. La vârsta de 16 ani, aderă la „Oastea Domnului”, mișcare religioasă inițiată de preotul Iosif Trifa la Sibiu în 1923, având drept scop renașterea spirituală „a Bisericii noastre [Ortodoxe – n.n. F.-M.B.] și saltul calitativ moral, cultural și social, în Hristos, al poporului nostru” (Traian Dorz, *Hristos, mărturia mea*, Simeria, Editura „Traian Dorz”, 1993, p. 242). De prin 1933 începe să scrie poezii de factură mistică, pe care le trimite spre publicare la Centrul „Oastei Domnului” din Sibiu. Începând din 1934, Dorz devine colaborator apropiat al preotului Trifa, iar un an mai târziu îi apare primul volum de versuri, intitulat *La Golgota*. Continuă să scrie și să publice în libertate până la sfârșitul lui 1947, când este arestat de Securitate. Cu foarte puține întreruperi, a petrecut 17 ani în închisorile comuniste, acuzat fiind pentru apartenența sa la mișcarea „Oastea Domnului” (organizație ce fusese scoasă în afara legii), pentru activitatea intensă și bogată în cadrul acesteia, pentru implicarea în coordonarea ei la nivel național, pentru scrierea, posesia și răspândirea de materiale religioase neautorizate. În ciuda condițiilor de detenție, a repetatelor arestări, anchete, percheziții, amenințări, amenzi etc., Traian Dorz creează sute și mii de poezii, deschizând lunga serie a *Cântărilor Nemuritoare*; cele mai multe au fost puse pe note și constituie un veritabil tezaur muzical al asociației „Oastea Domnului”, însă ele au ajuns să fie cunoscute și de către membrii altor confesiuni creștine. În perioada regimului comunist, volumele sale au putut circula numai sub formă dactilografiată sau copiate de mână, iar o parte dintre poezii au văzut lumina tiparului în străinătate, prin bunăvoința unor creștini care au apreciat talentul creator, spiritul profund religios și vocația de „misionar laic” a acestui poet român. Traian Dorz a trecut la cele veșnice la 20 iunie 1989, în localitatea natală. După 1990, multe dintre scrierile sale (poezii, memorii sau meditații) au fost publicate în țară, la edituri precum „Oastea Domnului” din Sibiu sau „Traian Dorz” din Simeria.

² Nu putem preciza cu exactitate anul în care Traian Dorz a finalizat elaborarea acestei cărți din următoarele considerente: în antologia intitulată *Din cele mai frumoase poezii*, cuprinzând câteva dintre cele mai valoroase creații lirice ale autorului, alcătuită, în clandestinitate, de tinerii săi colaboratori, atunci când el împlinea 70 de ani, și (re)publicată la Editura „Traian Dorz”, Simeria, 2004, la începutul secțiunii care include poemele selectate din *Locurile noastre sfinte* (vezi p. 249), ni se indică drept an al „apariției” 1987, iar în volumul *Traian Dorz, la capăt*

cu câțiva dintre apropiații săi o serie de monumente și locuri importante din țară, autorul – profund marcat de admirabilele (re)întâlniri cu semnificațiile arhetipale ale modelelor primordiale¹ – avea să-și contureze ideea unei scrieri oarecum laice, care să reflecte, într-o manieră inedită, aceste peripluri ce i-au lăsat o adâncă impresie².

Așa cum reiese chiar din subtitlu (*Sfinte momente printre monumente, poezii și ilustrații, eseuri și meditații*), cartea cuprinde nu numai poeme religioase, ci și poezii de factură istorică, patriotică ori reflecții despre valorile național-creștine ale neamului nostru: „Mai înainte de a fi monumentele a fost Istoria. Și mai înainte de Istorie au fost eroii care au făcut-o. Eroii au creat evenimentele, iar acestea le-au creat monumentele [...]. Creatorii Istoriei au tăcut, dar creațiile lor nu”³.

Într-o atare carte-album („jurnal de călătorie și de bucurie”⁴, în care se îmbină, în chip fericit și original, poezia și proza de factură meditativă), „locurile, evenimentele și personalitățile istoriei noastre nu sunt privite doar sub aspectul lor real. Poetul scoate în evidență planul spiritual al acestora, făcându-ne să vedem partea lor nevăzută cu ochiul omenesc, dar devenind palpabilă prin ochiul credinței”⁵. Într-adevăr, volumul are un pronunțat caracter educativ, pedagogic, vizând, în mod deliberat, generațiile de toate vârstele – de ieri, de azi și de mâine: „Veniți să dăm un sfânt / sărut / acestor semne sfinte, / să nu lăsăm acest Trecut / pe veci / să se-nmorminte!”⁶. Astfel, personalități reprezentative pentru spiritul românesc (voievozi, conducători, eroi, artiști reali sau legendari: Mihai Viteazul, Horea, Cloșca și Crișan, Avram Iancu, Tudor Vladimirescu, Constantin Brâncuși, Meșterul Manole și Ana), puncte cu rezonanță istorică sau culturală (Alba Iulia, Țebea, Câmpia de la Blaj, Curtea de Argeș, Cetatea Sucevei, Mausoleul de la Mărășești, ansamblul sculptural de la Târgu-Jiu: Masa Tăcerii, Poarta Sărutului, Coloana Infinitului), repere geografice (Mureșul, Oltul, Carpații, Retezatul, Ceahlăul, Caraimanul), biserici și mănăstiri (Cozia, Tismana, Putna, Voroneț), sărbătorile românilor, alături de orice „izvor, / și piatră, / și cărare”⁷ din inconfundabila „Acasă”⁸ – toate acestea, transpuse în plan spiritual, „devin sau

de călătorie, [Editura „Traian Dorz”], [Simeria], [f.a.], p. 24, Ioan Beg menționează faptul că poetul încă lucra la această carte pe la mijlocul lunii noiembrie 1988. După prăbușirea regimului comunist, ea a putut vedea lumina tiparului la Sibiu, în Editura „Oastea Domnului”, mai întâi în 1995, apoi, la aceeași editură, în 2010; la această a doua ediție vom face trimiteri în demersul de față, cu precizarea că toate sublinierile din versurile citate ne aparțin.

¹ Vezi, în acest sens, Ana Asandei Căsuță, *Percepția semnificațiilor*, în „Oastea Domnului”, XIX (2010), nr. 9, p. 10-11 *passim*.

² Pentru această discuție, vezi Ioan Beg, *op. cit.*, p. 96-98.

³ Traian Dorz, *Locurile noastre sfinte*, ediția a II-a, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2010, p. 9.

⁴ Ana Asandei Căsuță, *op. cit.*, p. 10.

⁵ Gheorghe Precupescu, *Câteva repere biobibliografice*, în Traian Dorz, *Din pragul veșniciei*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 1999, p. 373.

⁶ Traian Dorz, *Nemuritoarele comori*, în idem, *Locurile noastre sfinte*, p. 84.

⁷ *Ibidem*, p. 83; vezi și idem, *Aceste veșnice comori*, în idem, *Locurile noastre sfinte*, p. 34.

⁸ *Acasa mea*, în idem, *Locurile noastre sfinte*, p. 90-91.

personaje, sau locuri emblematice ale spațiului nostru mioritic”¹. Dar abordarea tematicii sau a structurii unei asemenea opere literare nu poate fi întreprinsă cu deplin succes fără a lua în considerare și cercetarea elementelor lingvistice prin intermediul cărora se configurează coordonatele esențiale ale universului liric dorzian, impregnat de un puternic filon mistico-religios. De aceea, în cele ce urmează, ne vom opri asupra unui fapt semnalat de majoritatea celor care se ocupă de studierea limbii artistice a unui scriitor: *valențele stilistice ale gradelor de comparație*. Pornim de la premisa că procedeele expresive de redare a intensității dețin o importanță majoră în textul beletristic, constituind unul dintre mijloacele frecvent întrebuințate pentru a da culoare și relief stilului, îndeosebi atunci când construcțiile respective constituie o deviere de la normă. În limbajul poetic mai ales, superlativul, de pildă, creează efecte unice din punctul de vedere al conținutului și al expresiei estetice, reflectând, nu o dată, originalitatea creatorului de versuri, forța lui de imaginație și de prelucrare artistică a limbii.

2. Specifică adjectivului și adverbului, *categoria gramaticală a comparației* a prilejuit discuții multiple în literatura de specialitate, fiind definită și prezentată din varii unghiuri de vedere în lucrările de gramatică sau în studiile care i-au fost consacrate în lingvistica românească ori în cea străină. Controversele² privesc, în esență, terminologia folosită de cercetători, în directă legătură cu statutul acestei categorii gramaticale (*comparație* vs. *intensitate*³) și cu sistemul ei de valori, inventarul faptelor de limbă subsumate comparației, clasificarea și interpretarea lor – opinii divergente determinate, în general, de concepția diferită a autorilor și de metodele utilizate în analiză.

¹ Gheorghe Precupescu, *op. cit.*, p. 373. De altfel, lor li se și dedică această „comoară de laude la adresa bisericilor strămoșești și a altor monumente și datini ale poporului nostru, plin de cea mai caldă iubire și în duhul cel adânc al credinței noastre creștinești” (Dumitru Stăniloae, în Traian Dorz, *Locurile noastre sfinte*, p. 5): „Închin, cu cea mai adâncă iubire și recunoștință, ofranda acestor gânduri și lacrimi ale întregii mele ființe Iubirii și Jertfei pentru Credință și Neam a tuturor eroilor, profeților și martirilor acestor două valori eterne din Neamul nostru, începând de la Cel Dintâi și până la Cel Din Urmă, Care le-a dat și le-a primit în Numele Lui unic...” (Traian Dorz, *Locurile noastre sfinte*, p. 7).

² Aceste controverse sunt semnalate în numeroase lucrări de specialitate, dintre care menționăm doar câteva: Dumitru Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Numele și pronumele. Adverbul*, Iași, Editura Junimea, 1987, p. 111; idem, *Gramatica limbii române*, Iași, Editura Polirom, 1997, p. 527-528; Luminița Hoartă Cărăușu, *Probleme de morfologie a limbii române*, Iași, Editura Cermi, 2001, p. 50-52; Niculina Iacob, *Morfologia limbii române. Partea I*, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2002, p. 122-124; Marina Rădulescu, *Despre categoria comparației în limba română*, în „Limba română”, XXXVI (1987), nr. 1, p. 14-28; Gh. D. Trandafir, *Aspecte controversate ale categoriei comparației în româna contemporană*, în „Limba română”, XXVI (1977), nr. 1, p. 23-32, studiu reluat în idem, *Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1982, p. 13-26; idem, *Observații asupra unor puncte de vedere noi despre categoria comparației*, în „Limba română”, XXXVII (1988), nr. 2, p. 171-181 etc.; cf. și Georgeta Ciompec, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 134-145.

³ Această denumire este considerată ca fiind justă în lucrări precum: * * * *Gramatica limbii române. I. Cuvântul*, Editura Academiei Române, București, 2005, p. 154 ș.u.; Gabriela Pană Dindelegan (ed.), *Gramatica de bază a limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010, p. 215 ș.u.; Barbu B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române (reconsiderare)*, București, Editura Științifică, 1971, p. 224 ș.u.; Georgeta Ciompec, *op. cit.*, p. 143; Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978, p. 341-343 și p. 403-408 *passim* etc.; cf. și Marcela Manoliu, *Asupra categoriei comparației din limba română*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XIII (1962), nr. 2, p. 201-214.

În gramatica tradițională, se vorbește despre trei grade de comparație: *pozitivul*, *comparativul*, *superlativul* (ultimele două – cu anumite subcategorii), afirmându-se, totodată, că *superlativul absolut* reprezintă gradul intensității maxime / extreme a unei însușiri, „privită exclusiv în sine”¹, „fără o evaluare prin raportare la alte reperi”², așadar, fără a presupune o referire comparativă explicită (directă) la alte obiecte ori la același obiect în situații diferite³.

Exprimarea intensității maxime, ca act tipic al aprecierii subiective, al implicării afective, dispune în toate limbile de mărci numeroase și variate, care prezintă o serie de aspecte gramaticale și stilistice specifice. În română, ideea de superlativ poate fi redată (sau numai sugerată) prin mijloace analitice ori printr-o gamă largă de procedee – mai mult sau mai puțin gramaticalizate – de natură morfosintactică, fonetică (prozodică), lexicală (cuvinte / construcții echivalente semantic cu superlativul și însoțite de nota expresivității)⁴. Evident, limba tinde spre

¹ Cristina Călărășu, în idem et alii, *Dicționar de științe ale limbii*, ediția a II-a, Editura Nemira, [București], 2005, p. 520, s.v. *superlativ*; vezi aceeași idee și la alți autori: de pildă, în lucrarea *Limba română contemporană*, [ediția a II-a], București, Editura Ministerului Învățământului, 1956, p. 351, Iorgu Iordan specifică faptul că superlativul absolut arată că „obiectul în discuție posedă însușirea într-un grad superior nu în comparație cu alte obiecte care au aceeași însușire, ci în comparație cu însușirea respectivă considerată sub aspectul ei normal, așa cum există ea de obicei, la obiectele care o posedă”; în volumul *Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale*, p. 19, Gh. D. Trandafir precizează că, sub raport gramatical, intensitatea unei calități se poate exprima și în mod absolut, „adică evaluată în ea însăși”; Georgeta Ciompec, *op. cit.*, p. 136, menționează că superlativul absolut exprimă „intensitatea maximă a însușirii, privită în raport cu ea însăși, în sine” (vezi și *ibidem*, p. 144).

² * * * *Gramatica limbii române. I. Cuvântul*, p. 161 (cf. și idem, *ibidem*, p. 155 și p. 159); pentru această problemă, vezi și * * * *Gramatica limbii române*, vol. I, ediția a II-a revăzută și adăugită, tiraj nou, București, Editura Academiei, 1966, p. 128 și p. 130; Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Humanitas, 1997, p. 124; Grigore Brâncuș, *Adjectivul. Gradele de comparație*, în Theodor Hristea (ed.), *Sinteze de limba română*, ediția a treia revăzută și din nou îmbogățită, București, Editura Albatros, 1984, p. 223; Niculina Iacob, *Morfologia limbii române. Partea a II-a*, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2006, p. 376; Gheorghe Pop, *Morfologia limbii române. Structuri și sistem*, Cluj, Editura Casa Cărții de Știință, 1998, p. 65; Rodica Popescu, *Limba română contemporană. Morfologia adjectivului și a verbului*, Tipografia Universității din Timișoara, 1987, p. 31 etc.

³ Marina Rădulescu, *op. cit.*, p. 24, precizează că, în ceea ce privește gradul intensității maxime, nu trebuie înțeles „că superlativul absolut nu ar avea nicio legătură cu ideea de comparație, ci că în planul expresiei (gramaticale) superlativul absolut nu este însoțit de un complement de comparație exprimat explicit”, iar în studiul intitulat *Observații asupra unor puncte de vedere noi despre categoria comparației*, p. 177, Gh. D. Trandafir arată următoarele: „Primul termen al comparației este obligatoriu exprimat, iar al doilea se realizează, în general, în unele construcții, numite *relative, relaționale* sau *explicite* [subl. aut.] (comparativul și superlativul) și este subînțeles sau presupus în altele, numite *absolute* sau *implicite* [subl. aut.] (pozitivul și variante ale comparativului și superlativului, în special ale *superlativului absolut* [subl. aut.]”, insistând asupra existenței „comparației, explicite sau implicite, la toți membrii categoriei” (*ibidem*, p. 181); vezi aceeași idee la Corneliu Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. I. Morfologia*, Institutul European, Iași, 1999, p. 208: „De obicei, la superlativul absolut pozitiv comparația este implicită, ceea ce înseamnă că se exprimă doar primul termen”; cf. însă alte opinii la Valeria Guțu Romalo, *Adjectivul*, în idem et alii, *Limba română contemporană. Fonetica. Fonologia. Morfologia*, ediție revizuită și adăugită, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1985, p. 148: superlativul absolut „presupune aprecierea intensității calității [...], dar rămâne în afara comparației”, sau la Dumitru Bejan, *Gramatica limbii române. Compendiu*, ediția a II-a, Editura Echinoc, Cluj, 1997, p. 85, unde se menționează că la superlativul absolut „nu mai este vorba de o comparație cu doi termeni. Avem de-a face, de fapt, cu o noncomparație, ca la gradul pozitiv”.

⁴ Pentru prezentarea variatelor mijloace sintetice sau analitice de redare a ideii de superlativ, vezi, de pildă, * * *, *Gramatica limbii române*, vol. I, ediția a II-a revăzută și adăugită, p. 131-133; * * *, *Gramatica limbii române. I. Cuvântul*, p. 161-164; Gabriela Pană Dindelegan (ed.), *op. cit.*, p. 216-217; Mioara Avram, *op. cit.*, p. 124-127; Grigore Brâncuș, Manuela Saramandu, *Gramatica limbii române*, vol. I. *Morfologia*, Editura Atos, București, [f.a.], p. 44-46; Rodica Popescu, *op. cit.*, p. 31-38; Gheorghe Pop, *op. cit.*, p. 66; Toma Măruță, *Ideea de superlativ în limba română*, în „Limbă și literatură”, I (1955), p. 188-212; Elena Dragoș, *Câteva procedee de exprimare a ideii de superlativ în limba română*, în „Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Philologica”, VIII

înlocuirea mărcilor uzate și spre înnoirea continuă a modalităților de expresie, pentru a nuanța mereu intensitatea deosebită a unor calități care-i surprind pe vorbitori și pentru a „traduce” uimirea lor în fața unor ipostaze impresionante ale vieții, ale realității, ale experienței umane în genere¹.

3. Lucrările de specialitate precizează, în unanimitate, că procedeul gramaticalizat de redare a superlativului absolut constă în asocierea adverbului *foarte* (substituibil, mai ales în limbajul popular, prin sinonimul *tare*) cu forma-tip (cea de pozitiv) a adjectivului. Întrucât, din cauza întrebuițării lor repetate, morfemele „clasice” s-au abstractizat complet, în registru colocvial, dar și în stilul publicistic ori în cel beletristic, se recurge la altele, apte să ilustreze cât mai plastic amploarea diverselor stări afective². Dintre acestea, o frecvență notabilă o cunoaște construirea superlativului absolut pe baza pozitivului precedat de numeroase adverbe (cvasi)sinonime (multe dintre ele – neologisme provenite, prin conversiune, din adjective), al căror conținut include nuanța de intensitate³; ele prezintă diferite grade de expresivitate și sunt legate de adjectivul la care se referă prin prepoziția *de*⁴. În interiorul clasei, se disting câteva grupe semantice, susceptibile de permanentă îmbogățire și diversificare⁵.

În atari situații, ideea de superlativ se datorează valențelor expresive ale adverbului, purtător al unor seme care indică gradul maxim al unei cantități (*colosal, enorm, imens, infinit*), depășirea unei anumite limite (*exagerat, excesiv*), îndepărtarea maximă față de un punct de

(1963), fasc. 2, p. 93-98 etc.; cf. și Gh. Bulgăr, *O problemă de stilistică: locuțiuni și expresii cu valoare de superlativ, construite cu denumiri ale părților corpului omenesc*, în „Limbă și literatură”, 1972, vol. IV, p. 583-588; Eugen Cîmpeanu, *Contribuții la stilistica gradelor de comparație*, în „Cercetări de lingvistică”, XI (1966), nr. 1, p. 77-89.

¹ Vezi Gh. Bulgăr, *op. cit.*, p. 588.

² În acest sens, în *Stilistica limbii române*, ediție definitivă, Editura Științifică, București, 1975, p. 108, Iorgu Iordan arată că „impresia pe care o produce gradul cel mai înalt al unei calități este totdeauna puternică, și de aceea subiectul vorbitor recurge în chip firesc la formula lingvistică corespunzătoare stării sale sufletești”. Și Georgeta Ciompec, *op. cit.*, p. 186, amintește despre „diversificarea stilistică a mijloacelor (gramaticale și negramaticale) de exprimare a variațiilor graduale, care opun, pe de o parte, limba literară, limbii populare, familiare, pe de altă parte, exprimarea standard, exprimării marcate de afectivitate”.

³ În *Dicționar de științe ale limbii*, p. 237, s.v. *gradare*, Gabriela Pană Dindelegan precizează că asemenea adverbe sunt ele însele „purtătoare ale semnificației graduale”.

⁴ În studiul intitulat *Structura adverb + de + adjectiv (sau adverb): descriere sintactică și interpretare semantică*, apărut în „Studii și cercetări lingvistice”, XXXII (1981), nr. 6, p. 593-610, Gabriela Pană Dindelegan „detaliază structura sintactică a grupului, subliniindu-se specificul lui sintactic și poziția în sistemul sintactic al românei actuale”; autoarea „realizează interpretarea grupului din punctul de vedere al semanticii cuantificării și dintr-o perspectivă pragmatică”. Structura interesează „nu numai pentru ineditul legăturii sintactice și pentru restricțiile de topică pe care le comportă, ci și pentru specificul ei semantic, constând în încorporarea unei varietăți de nuanțe și de mijloace de cuantificare și de modalizare” (idem, *ibidem*, p. 593). „Elementul comun, pentru această clasă numeroasă și variată semantic, este prezența semnelor graduale, fie dintr-o zonă a cantității, fie a calității, și a semnelor apreciative, care plasează toți acești determinanți într-un plan marcat stilistic, al afectivității, al emotivității” (*ibidem*, p. 597).

⁵ Pentru clasificarea semantică a adverbelor utilizate în asemenea grupări, vezi * * *, *Gramatica limbii române. I. Cuvântul*, p. 162-163; Mioara Avram, *op. cit.*, p. 125; cf. și Valeria Guțu Romalo, *Adjectivul*, în idem et alii, *op. cit.*, p. 149: „Între componentele principale ale grupului se constată o anumită *selecție semantică* [subl. aut.], care limitează într-o oarecare măsură posibilitățile de combinare [...]; se constată de asemeni (sic!) deosebiri privind *repartiția stilistică* [subl. aut.] a adverbelor utilizate în exprimarea <intensității maxime>” (limbaj standard, vorbire populară, argou, registru colocvial etc.).

referință (*extrem*) sau al unor seme superlative din zona calității (*desăvârșit, extraordinar, fantastic, formidabil*)¹; alteleori, evaluarea intensității este corelată cu o reacție afectivă, iar adverbele respective introduc în enunț, concomitent cu sensul gramatical de superlativ, și atitudinea apreciativă a vorbitorului (*admirabil, uimitor, uluitor, zăpăcitor*).

Există și elemente care „nu conțin în matricea lor semantică aprecieri graduale și cantitative, aparținând [...] zonei *pur calitative* [subl. aut.] [...]”. Aprecierea graduală se realizează aici *indirect* [subl. aut.], determinantul adverbial devenind o consecință, pe plan semantic, a gradului în care este posedată calitatea (sau caracteristica) de către regent. [...] Acest tip de construcție apare, de preferință, în aspectul cult – scris al limbii, extinderea ei fiind de dată recentă și limitându-se la critica literară și beletristică”². Este cazul unor structuri din poezia dorziană intitulată *Acasa mea* – un imn în registru minor dedicat sacralității din izbăvitoarea „Acasă” a eului liric, acolo unde spațiul și timpul se circumscriu pe coordonatele singulare (și etern durabile) ale rememorării: „Acasa mea, / ce grai *divin* / de dulce și fierbinte, / ce lacrimi / și fiori îmi vin / când mi te-aduc aminte!”³. Sintagma subliniată reia, sub forma unei posibile echivalențe a semnificațiilor, întregul mesaj din primul vers: „Acasa mea” (înțeleasă, în primul rând, în interiorul realității duhovnicești) este, prin definiție, sinonimă cu *graiul* („cuvântul”, dar și „felul de a vorbi”, „glasul” originilor, cu inimitabila lor chemare – a se vedea bine-cunoscuta zicală: „Nicăieri nu e ca *acasă*.”!) care are însușirea de a fi *dulce și fierbinte* (adică place, desfată, mângâie, alină și alintă, dar, deopotrivă, îmbărbătează, dă vitalitate și entuziasm) într-o asemenea manieră, încât devine *divin*, impregnat, în chip tainic, de lumina harului dumnezeiesc, proprie comunicării dintre om și Creator; în atari momente de intimitate, rugăciunea – purtătoare sui generis a unui conglomerat inepuizabil de sensuri – are drept urmare, în mod firesc, pacea covârșitoare a sufletului mereu fascinat de perspectiva veșniciei.

O situație similară se întâlnește în următorul fragment dintr-un poem dedicat Fecioarei Maria – model de smerenie și de ascultare necondiționată a vocii lui Dumnezeu: „Ca-n chipul tău, pe lume *unic* / de *umil* și de *glorios*, / nici Suferința, nici Iertarea / nu strălucesc mai dureros”⁴. Și această construcție se interpretează, contextual, astfel: chipul Maicii Domnului are calitatea de a fi *umil* și *glorios* în așa măsură, încât rămâne, ipso facto, unic pe acest pământ, neasemuit prin pietatea, dar și prin strălucirea sa, impunând, în mod constant, profunda admirație a tuturor celor ce o slăvesc.

O serie de alte adverbe, provenind din forma negativă a unor verbe la supin (în construcții inversate), apropiate ca sens de precedentele, încorporează informații semantice care sugerează

¹ Gabriela Pană Dindelegan, *op. cit.*, p. 596-597, încadrează adverbele enumerate în categoria determinanților definiți de evaluare graduală superlativă, marcați semantic cantitativ-gradual.

² *Ibidem*, p. 598.

³ Traian Dorz, *Acasa mea*, în idem, *Locurile noastre sfinte*, p. 90.

⁴ Idem, *O, Maica Jertfei*, în idem, *Locurile noastre sfinte*, p. 100.

că intensitatea maximă este o consecință a rarității (*nebănuît, negrăit, neînchipuit, nemaiauzit, nemaipomenit, nesfârșit, nespūs* etc.). De exemplu, versurile: „Înțelepciunea lor e-un bun / *neprețuit de mare*, / ce-l lasă sufletul străbun / coloanei viitoare”¹ certifică faptul că mesajul transmis, peste veacuri, de strămoșii noștri, filozofia lor de viață (deloc perimată!) sunt de o importanță de-a dreptul covârșitoare, încât amprenta și impactul lor asupra posterității dobândesc o valoare inestimabilă.

Indicarea indirectă a aprecierii graduale superlative, ca efect al gradului în care obiectul posedă însușirea respectivă², poate fi sesizată și într-un alt fragment din poemul închinat Fecioarei Maria: „În viața ta, cum nicio mamă / din lumea asta n-a avut, / e-o pace *negrăit de dulce* / și-un zbucium *nepătruns de mult*”³ – în care sintagmele subliniate relevă, în mod convingător, ideea că sentimentul plener al păcii și, în contrast cu aceasta, enigmatică frământare lăuntrică a Maicii lui Iisus, îndurerată-i jertfă (îngemănată cu sacrificiul suprem al Fiului său) nu pot fi nici măsurate, nici (mai cu seamă) înțelese pe deplin ori cuprinse în tiparul îngust al cuvintelor; aprecierea menționată apare deci „ca o consecință a imposibilității de <verbalizare>”⁴ a impresiei de intensitate maximă. „Departate de a fi deprimant, acest sentiment dramatic – al <neîmplinirii> prin verb – este unul necesar și, într-un anume sens, chiar întremător. Din tensiunea lui încolțește și în arșița lui se pârguiește făgăduința izbânzilor durabile ale *cuvântului poetic* [subl. aut.], menit să răzbată și să răpună vremea”⁵.

Uneori, din necesitatea de a amplifica nuanța de superlativ într-o sintagmă, autorul reia imediat termenul inițial, plasat însă la comparativul de superioritate și precedat nemijlocit de un adverb intensiv (nelegat prin prepoziție) de tipul celor discutate anterior: „Căci oricât de grea-i suirea / și-orice greu efort / ți-a smult, / ce-ți va însori privirea / va fi *mult*, / *nespūs mai mult!*...”⁶. Utilizarea lui *nespūs* în grupări de acest fel implică o semnificație de genul: „*tot mai mult*, așa încât nu poate fi exprimat prin cuvinte, nu poate fi cântărit în vorbe”; în definitiv, încununarea biruinței în lupta cu împotrivirile sinelui și cu vicisitudinile vieții este infinit mai de preț decât greutatea prăbușirilor vremelnice, a stăruințelor și a zbaterilor întru izbândirea unei lucrări vii, adevărate, înălțătoare.

¹ Idem, *Comori nemuritoare sunt*, în idem, *Locurile noastre sfinte*, p. 60.

² Vezi Gabriela Pană Dindelegan, *op. cit.*, p. 602.

³ Traian Dorz, *O, Maica Jertfei*, în idem, *Locurile noastre sfinte*, p. 100.

⁴ Valeria Guțu Romalo, *Adjectivul*, în idem et alii, *op. cit.*, p. 149.

⁵ G. I. Tohăneanu, *Măiastra*, Reșița, Editura Timpul, 2000, p. 280-281; „neajungerea limbii cu totul mă desmântă” – scria I. Budai-Deleanu în *Prolog la Țiganiada* (vezi G. I. Tohăneanu, *Neajungerea limbii. Comentarii la „Țiganiada” de I. Budai-Deleanu*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2001, p. 9 ș.u.).

⁶ Traian Dorz, *Spre-nțelegera străbună*, în idem, *Locurile noastre sfinte*, p. 108.

Adverbe precum *cumplit*, *groaznic*, *grozav*, *infernal*, *înfiorător*, *înfricoșător*, *îngrozitor*, *înspăimântător*, *jalnic*, *oribil*, *strașnic*, *teribil* etc.¹ („conținând seme gradual-calitative din zona <dezagreabilului>”², așadar, desemnând, inițial, o emoție identică cu frica, groaza, teroarea, nebunia etc. sau cu ceva capabil să provoace această impresie) își pierd, prin întrebuințare frecventă și uzură a sensului de bază, accepția proprie (legată de un semantism negativ) și servesc pentru marcarea intensității maxime a însușirilor exprimate de adjectivele pe care le precedă, în contexte aparținând registrului pozitiv (unde ele primesc o accepție favorabilă)³. În asemenea îmbinări (în care pot fi asociate nu numai elemente lexicale cu înțelesuri diferite, ci chiar antonime), se ajunge adesea la alăturări neașteptate: „– Maestre, ceasu-acesta-i unic și grav, / și-nfricoșat de sfânt, / primește-ne și ne-mpreună cu sensu-acestui legământ!”⁴. În secvența subliniată, ideea de superlativ absolut se exprimă indirect, sub forma unei consecințe a gradului intens în care obiectul posedă o caracteristică oarecum excepțională, ieșită din comun; ceasul de taină amintind de episodul biblic al părtășiei și al împărtășirii cu pâine și vin în Joia Patimilor, la Cina cea de Taină – moment culminant al unei misiuni divine și, totodată, un nou început –, ca și semnificația jertfei de sine din actul creației sunt străbătute de acel fior sacru și devin, astfel, atât de demne de venerație, încât generează „teama sfântă” care, în concepția creștină, reprezintă începutul înțelepciunii (vezi pasajele biblice din *Psalmul* 110:10; *Pilde* 1:7; *Pilde* 9:10) și, deopotrivă, temelia tuturor faptelor bune: ea implică recunoașterea dreptății și a neprihănirii lui Dumnezeu (în opoziție cu firea păcătoasă a omului), încrederea deplină în atotputernicia Sa, supunerea, reverența și adorarea ce I se cuvin din partea celor credincioși, având, totodată, drept punct final dragostea – legătura desăvârșirii (vezi *Coloseni* 3:14).

4. Alteori, întregul grup nominal cu centru substantival substituie un adjectiv la superlativul absolut. Ca urmare a transferului metaforic, superlativul cantității poate fi redat, în construcții expresive, printr-un substantiv colectiv (cu formă de singular), indicând „o pluralitate

¹ După cum se observă, unele adverbe de proveniență adjectivală din această zonă sunt derivate de la verbe de atitudine subiectivă – o clasă omogenă sintactic și semantic (inclusiv exemplul discutat de noi, mai jos, conține un supin adverbializat). „Tipul de structură este *deschis* [subl. aut.]”, multe alte elemente de tip apreciativ „din aceeași clasă sintactico-semantică fiind apte de a apărea într-o organizare sintactică identică” (Gabriela Pană Dindelegan, *op. cit.*, p. 599).

² *Ibidem*, p. 597; pentru această problemă, vezi și J. Byck, „*Désagréable*” *comme moyen de renforcement*, în „Bulletin linguistique”, V (1937), p. 43-55; Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, p. 108-109; * * * *Gramatica limbii române*, vol. I, ediția a II-a revăzută și adăugită, p. 131-132; * * * *Gramatica limbii române. I. Cuvântul*, p. 162; Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *op. cit.*, p. 408; Grigore Brâncuș, Manuela Saramandu, *op. cit.*, p. 45-46; Valeria Guțu Romalo, *Adjectivul*, în idem et alii, *op. cit.*, p. 149.

³ În atari situații, „se reține numai sensul intensiv care, din depreciativ, devine laudativ” (Grigore Brâncuș, Manuela Saramandu, *op. cit.*, p. 46); vezi și Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, p. 108: „Desigur că se va fi zis așa mai întâi despre însușiri socotite primejdioase pentru oameni, adică despre defecte. Pe urmă s-a extins procedeul și la calitățile propriu-zise, trecându-se cu vederea elementul oarecum practic sau moral și luându-se în considerare numai dimensiunile, cantitatea, intensitatea etc. însușirii”.

⁴ Traian Dorz, *La Masa asta a Tăcerii*, în idem, *Locurile noastre sfinte*, p. 52.

de obiecte identice”¹, după cum se poate observa în fragmentul de mai jos, dedicat mirificului din peisajele montane: „Stai acolo singur, seara, sus, pe câte-un vârf ceresc, / să te afle-acolo *roiul stelelor* ce se ivesc”². Sintagma amintește de „roiurile de stele”³ din nuvela eminesciană *Sărmanul Dionis* și concentrează o perifrază de genul: „foarte multe stele care apar pe cer, din ce în ce mai des, la lăsarea serii, dând senzația de continuă mișcare”; în aceste structuri metaforice (care au fost cândva comparații), însușirea augmentată e presupusă, subînțelegându-se adjectivul *mult* („atât de multe stele, ca un roi”). Aceeași situație se întâlnește în creația lirică intitulată *Îți mulțumesc că mi-ai venit* – o poezie consacrată clipelor încărcate de mister ale rugăciunii intime, în care strălucirea divină inundă ființa, pregătind-o pentru sărbătoarea îndelung așteptatei Cununii cu Mirele Iisus: „[...] *al îngerilor dulce roi / cântând ne va petrece-apoi / până intrăm Acasă*”⁴, ori în următoarele versuri de factură melancolică, selectate dintr-un poem al aducerilor aminte, dar și al unui posibil traseu inițiativ, la capătul căruia infuzia de lumină declanșează nebănuite armonii sacre, desprinse dintr-un alt tărâm: „Toate zările trecute / s-au făcut un tânărl vis / și cu el în brațe-mi trece / îngerul cu zbor deschis, / legănând spre veșnicie / două crengi în drag salut / și-mpletind în *roi de raze / imnul sfânt de-abia-nceput...*”⁵ (construcția subliniată își găsește corespondențe în basmul cult *Făt-Frumos din lacrimă* – „roi de raze”⁶). De remarcat, în treacăt, faptul că diversele structuri care conțin un substantiv (singur sau urmat de determinări) și care – fără a fi forme propriu-zise, gramaticalizate, ale superlativului absolut – sunt echivalente cu conținutul acestuia caracterizează, prin excelență, vorbirea populară și familiară, de unde au fost preluate în literatură⁷.

5. Printre procedeele de care dispune româna spre a ilustra gradul maxim al intensității, se numără și formarea cuvintelor prin derivare cu afixele superlative; în acest sens, lucrările de specialitate menționează câteva prefixe vechi (*prea-*, *răz-*, *stră-*) și neologice (*arhi-*, *extra-*, *hiper-*, *super-*, *supra-*, *ultra-*)⁸. În versurile din volumul *Locurile noastre sfinte*, am identificat

¹ Elena Dragoș, *op. cit.*, p. 95; pentru această problemă, vezi și * * * *Gramatica limbii române*, vol. I, ediția a II-a revăzută și adăugită, p. 132; Rodica Popescu, *op. cit.*, p. 33.

² Traian Dorz, *De n-ai fost pe Retezatul*, în idem, *Locurile noastre sfinte*, p. 23.

³ Mihai Eminescu, *Proză literară*. Ediție îngrijită de Eugen Simion și Flora Șuteu. Cu un studiu introductiv de Eugen Simion, Editura pentru Literatură, București, 1964, p. 50.

⁴ Traian Dorz, *Îți mulțumesc că mi-ai venit*, în idem, *Locurile noastre sfinte*, p. 92.

⁵ Idem, *La cei Douăzeci de Ani*, în idem, *Locurile noastre sfinte*, p. 109.

⁶ Mihai Eminescu, *op. cit.*, p. 23.

⁷ Pentru a exprima ideea de intensitate maximă în vecinătatea unui regent nominal, se pot întrebuința și „mărci lexicale realizate ca substantive adverbializate, care fac parte din expresii cvasifixe” (Gabriela Pană Dindelegan (ed.), *op. cit.*, p. 217), generând figuri de stil situate la granița dintre comparație și metaforă (vezi Dumitru Irimia, *Structura stilistică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 38). De exemplu, în versurile: „Plug cu boi / în brazde râu / ne-a dat holde până-n brâu / și-a ținut țara de grâu” (Traian Dorz, *Nemurirea...*, în idem, *Locurile noastre sfinte*, p. 32), asocierea nominalului adverbializat *râu* cu substantivul *brazde*, într-o structură la origine comparativă („*brazde multe* [care curg] *ca un râu*, creând impresia de unduire continuă, similară valurilor”), facilitează amplificarea valențelor expresive în imagini artistice inedite.

⁸ În studiul intitulat *Prefixele superlative în limba română*, apărut în * * * *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. I. Redactori responsabili: Al. Graur și Jacques Byck, București, Editura Academiei,

derivate cu iz arhaic construite cu prefixul *prea*¹ și utilizate cu rolul de a reda mai sugestiv ideea de superlativ absolut², altfel spus, intensificarea – până la exagerare – a însușirii respective: „Cerule nostru *preafrumos* / ce ne ceri martirii, / dă-ne mai mărinimos / alți eroi iubirii”³ (adjectivul subliniat apare ca determinant al unui nominal ce desemnează Împărăția Luminii și a Adevărului Suprem, lăcașul de unde Divinitatea Își veghează providențial întreaga creație); „Tatăl nostru *Preaiubit*”⁴ (cu referire la nemărginita dragoste a celor credincioși față de Dumnezeu-Tatăl); „*preacuratele*-ți priviri”⁵ (un epitet conferit, prin metonimie, seninătății și inocenței de esență divină din ochii Fecioarei Maria, căreia – în rugăciuni, acatiste, colinde, pricesne religioase – i se spune frecvent, cu un singur termen, *Preacurata*).

De semnalat și întrebuințarea lui *prea* adverbial (încadrat de unii cercetători în categoria mărcilor „clasice” ori a celor arhaice de superlativ absolut) într-o construcție ce evidențiază intensitatea depășită, excesivă⁶; secvența lirică este dedicată „locurilor sfinte” din Alba Iulia și incontestabilelor dovezi despre martiriul lui Horea, Cloșca și Crișan – trei eroi emblematici pentru asupririle pe care neamul românesc le-a îndurat veacuri de-a rândul, dar și exponenți ai spiritului de sacrificiu al înaintașilor noștri pentru afirmarea conștiinței naționale, pentru dreptate și libertate: „[...] priviți cum vin martirii / către jertfa lor slăvită, / lanțurile-abia târându-și / spre Golgota rânduie / mântuirii-acestei nații / *prea-ndelung* / nedreptătită!”⁷.

1959, p. 29-50, Rodica Ocheșeanu arată că folosirea unor asemenea afixe „răspunde necesității de a reda cât mai expresiv impresiile pe care le produce asupra oamenilor o calitate oarecare” (*ibidem*, p. 48).

¹ Cf. * * * *Gramatica limbii române. I. Cuvântul*, p. 164: „Procedeul se situează la limita dintre morfologie și vocabular. Derivatele [...] respective nu sunt însă forme de superlativ ale cuvântului de bază, ci reprezintă cuvinte noi, a căror semnificație cuprinde trăsătura <superlativ>” și care sunt înregistrate ca atare în dicționare (vezi aceeași idee la Mioara Avram, *op. cit.*, p. 125).

² Prefixul *prea-* apare frecvent cu această funcție în limba veche a primelor texte românești, marcând mai expresiv treapta extremă a unei calități, adică faptul că s-a trecut dincolo de limita obișnuită a acesteia. Derivatele cu *prea-* sunt, în special, adjective (adesea substantivizate): *preabun*, *preacinstit*, *preacucernic*, *preacurat*, *preacuvios*, *preafericit*, *preaiubit*, *preaînalt*, *preaînălțat*, *preaînțelept*, *prealăudat*, *prealuminaț*, *preamilostiv*, *preaplecat*, *preaputernic*, *preasfânt*, *preaslăvit* etc. Deși a fost, în trecut, un prefix foarte productiv, *prea-* se întrebuințează rar (cu caracter livresc) în româna contemporană și se întâlnește în derivate specifice mai ales terminologiei bisericești, ca atribute date preoților sau călugărilor, ca epitete (de obicei, în vocativ) conferite Maicii Domnului sau unor sfinți; asemenea formații circulă și în diferite producții populare (cum sunt, de pildă, basmele), în stilul arhaizant al literaturii artistice (vezi, în romanele istorice, titlurile date unor împărați sau unor domnitori) și în limbajul poetic. Pentru aspecte privind originea controversată a prefixului românesc *prea-* și pentru prezentarea detaliată a situațiilor în care se utilizează acesta, vezi I. Rizescu, *Prefixul pre- în limba română*, în * * * *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, p. 5-16; Rodica Ocheșeanu, *Prefixele superlative în limba română*, în * * * *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, în special p. 32-36; I. Rizescu, *Pre- (pri-, pră-, pe-), prea-*, în * * * *Formarea cuvintelor în limba română*, volumul al II-lea. *Prefixele*. Redactori responsabili: Al. Graur și Mioara Avram, București, Editura Academiei, 1978, p. 192-198.

³ Traian Dorz, *Jertfa de la Vladimiri*, în idem, *Locurile noastre sfinte*, p. 27.

⁴ Idem, *Îți mulțumesc că mi-ai venit*, în idem, *Locurile noastre sfinte*, p. 92; într-o altă variantă a poeziei, apărută în idem, *Cântarea Biruinței*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2007, p. 103, fragmentul citat arată astfel: „Tatăl nostru *Cel Iubit*” (adjectivul subliniat este însoțit, de data aceasta, de morfemul *cel*, ca „marcă suplimentară de individualizare” – * * * *Gramatica limbii române. I. Cuvântul*, p. 246).

⁵ Traian Dorz, *O, Maica Jertfei*, în idem, *Locurile noastre sfinte*, p. 100.

⁶ Vezi * * * *Gramatica limbii române. I. Cuvântul*, p. 161; Dumitru Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Numele și pronumele. Adverbul*, p. 108.

⁷ Traian Dorz, *Dacă n-ați fost la Cetatea*, în idem, *Locurile noastre sfinte*, p. 44.

6. După cum se observă, în poeziile din cartea intitulată *Locurile noastre sfinte*, întrebuintarea (cu intenții stilistice) a variatelor procedee de exprimare a gradelor de comparație, în speță a superlativului absolut (mijloace care depășesc, uneori, limitele nivelului morfosintactic), generează asocieri surprinzătoare prin originalitatea lor, contribuind la dezvoltarea expresivității acestor creații lirice. Pe de altă parte, antrenarea unor adjective în opozițiile de intensitate naște imagini artistice cu un potențial afectiv remarcabil, al căror efect mizează pe organizarea inedită a elementelor extrase din materialul lexical și din sistemul gramatical al limbii comune; de altfel, se știe că „un scriitor nu creează cuvinte, ci face apel la cele existente, dar le folosește în îmbinări noi, le exploatează virtualitățile ascunse și le conferă astfel valori noi”¹.

Dacă „mesajul poeziei mistico-religioase este existența întru mântuire”², atunci, cu certitudine, abordările posibile ale unui asemenea tip de text literar nu trebuie să ignore analiza gramaticală, întregită de cea stilistică. Tocmai acest lucru am încercat să-l semnalăm, selectând, din poeziile incluse în volumul menționat, fragmente ce evidențiază valențele conotative ale gradelor de comparație în construcții prin intermediul cărora autorul izbutește să contureze un adevărat periplu al restituirilor necesare, conceput într-o viziune proprie, impregnată de o deosebită forță sugestivă, ca o posibilă „carte de vizită” a reperelor sacre, morale și culturale cu care spiritul românesc vine la întâlnirea cu civilizațiile lumii. Într-adevăr, lirica dorziană în ansamblu (iar cartea de față nu constituie o excepție) își înscrie mesajul vizionar – în mod explicit sau indirect – pe aceste coordonate perene, centrându-se pe aspectele generale sau particulare ale relației omului cu Dumnezeu, cu toate implicațiile ei, inclusiv în viața cotidiană ori în perspectiva nemuririi: „Un dor de veșnicie / mă-ncearcă-atunci arzând, / și-așa de grea-mi devine / povara firii mele / când fiecare-ntoarce Acasă / aprinzând / la geamul unei lacrimi / lumina unei stele...”³; cu alte cuvinte, „Nemurirea, / de când știm, / ne-am trezit că ne-o suim / rost cinstit să-nveșnicim”⁴.

BIBLIOGRAFIE

ASANDEI CĂSUȚĂ, Ana, *Percepția semnificațiilor*, în „Oastea Domnului”, XIX (2010), nr. 9, p. 10-12.

AVRAM Avram, Mioara, *Gramatica pentru toți*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Humanitas, 1997.

BEG, Ioan, *Traian Dorz, la capăt de călătorie*, [Editura „Traian Dorz”], [Simeria], [f.a.].

¹ Ștefan Munteanu, *Studii de lingvistică și stilistică*, Pitești, Editura Pygmalion, 1998, p. 132.

² Eugen Dorcescu, *Poezia mistico-religioasă. Structură și interpretare*, în „Reflex”, VII (2006), nr. 7-8-9, p. 42.

³ Traian Dorz, *Îmi place câteodată*, în idem, *Locurile noastre sfinte*, p. 81.

⁴ Idem, *Nemurirea...*, în idem, *Locurile noastre sfinte*, p. 32.

- BEJAN, Dumitru, *Gramatica limbii române. Compendiu*, ediția a II-a, Cluj, Editura Echinox, 1997.
- BERCEANU, Barbu B., *Sistemul gramatical al limbii române (reconsiderare)*, București, Editura Științifică, 1971.
- BIDU-VRĂNCEANU, Angela/ CĂLĂRAȘU, Cristina/ IONESCU-RUXĂNDOIU, Liliana/ MANCAȘ, Mihaela/ PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, *Dicționar de științe ale limbii*, ediția a II-a, [București], Editura Nemira, 2005.
- BRÂNCUȘ, Grigore/ SARAMANDU, Manuela, *Gramatica limbii române*, vol. I. *Morfologia*, București, Editura Atos, [f.a.].
- BULGĂR, Gh., *O problemă de stilistică: locuțiuni și expresii cu valoare de superlativ, construite cu denumiri ale părților corpului omenesc*, în „Limbă și literatură”, 1972, vol. IV, p. 583-588.
- BYCK, J., „*Désagréable*” *comme moyen de renforcement*, în „Bulletin linguistique”, V (1937), p. 43-55.
- CIOMPEC, Georgeta, *Morfosintaxa adverbului românesc. Sincronie și diacronie*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.
- CIOMPEC, Georgeta/ DOMINTE, Constantin/ FORĂSCU, Narcisa/GUȚU ROMALO, Valeria/ VASILIU, Emanuel, sub coordonarea acad. Ion COTEANU, *Limba română contemporană. Fonetica. Fonologia. Morfologia*, ediție revizuită și adăugită, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1985.
- CÎMPEANU, Eugen, *Contribuții la stilistica gradelor de comparație*, în „Cercetări de lingvistică”, XI (1966), nr. 1, p. 77-89.
- DIMITRIU, Corneliu, *Tratat de gramatică a limbii române. I. Morfologia*, Iași, Institutul European, 1999.
- DORCESCU, Eugen, *Poezia mistico-religioasă. Structură și interpretare*, în „Reflex”, VII (2006), nr. 7-8-9, p. 38-42.
- DORZ, Traian, *Cântarea Biruinței*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2007.
- DORZ, Traian, *Din cele mai frumoase poezii*, Simeria, Editura „Traian Dorz”, 2004.
- DORZ, Traian, *Din pragul veșniciei*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 1999.
- DORZ, Traian, *Hristos, mărturia mea*, Simeria, Editura „Traian Dorz”, 1993.
- DORZ, Traian, *Locurile noastre sfinte*, ediția a II-a, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”, 2010.
- DRAGOȘ, Elena, *Câteva procedee de exprimare a ideii de superlativ în limba română*, în „Studia Universitatis Babeș Bolyai. Series Philologica”, VIII (1963), fasc. 2, p. 93-98.
- EMINESCU, Mihai, *Proză literară*. Ediție îngrijită de Eugen Simion și Flora Șuteu. Cu un studiu introductiv de Eugen Simion, București, Editura pentru Literatură, 1964.
- * * * *Formarea cuvintelor în limba română*, volumul al II-lea. *Prefixele*, de Mioara Avram, Elena Carabulea, Fulvia Ciobanu, Florica Ficșinescu, Cristina Gherman, Finuța Hasan, Magdalena Popescu-Marin, Marina Rădulescu, I. Rizescu, Laura Vasiliu. Redactori responsabili: Al. Graur și Mioara Avram, București, Editura Academiei, 1978.
- * * * *Gramatica limbii române*, vol. I, ediția a II-a revăzută și adăugită, tiraj nou, București, Editura Academiei, 1966.
- * * * *Gramatica limbii române. I. Cuvântul*, București, Editura Academiei Române, 2005.
- HOARȚĂ Cărăușu, Luminița, *Probleme de morfologie a limbii române*, Iași, Editura Cermi, 2001.
- HRISTEA, Theodor (ed.), *Sinteze de limba română*, ediția a treia revăzută și din nou îmbogățită, București, Editura Albatros, 1984.
- IACOB, Niculina, *Morfologia limbii române. Partea I*, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2002.
- IACOB, Niculina, *Morfologia limbii române. Partea a II-a*, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, 2006.
- IORDAN, Iorgu, *Limba română contemporană*, [ediția a II-a], București, Editura Ministerului Învățământului, 1956.

- IORDAN, Iorgu, *Stilistica limbii române*, ediție definitivă, București, Editura Științifică, 1975.
- IORDAN, Iorgu/GUȚU ROMALO, Valeria/ NICULESCU, Alexandru, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică, 1967.
- IORDAN, Iorgu/ROBU, Vladimir, *Limba română contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
- IRIMIA, Dumitru, *Gramatica limbii române*, Iași, Editura Polirom, 1997.
- IRIMIA, Dumitru, *Structura gramaticală a limbii române. Numele și pronumele. Adverbul*, Iași, Editura Junimea, 1987.
- IRIMIA, Dumitru, *Structura stilistică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.
- MANOLIU, Marcela, *Asupra categoriei comparației din limba română*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XIII (1962), nr. 2, p. 201-214.
- MĂRUȚĂ, Toma, *Ideea de superlativ în limba română*, în „Limbă și literatură”, I (1955), p. 188-212.
- MUNTEANU, Ștefan, *Studii de lingvistică și stilistică*, Pitești, Editura Pygmalion, 1998.
- OCHESĂNEANU, Rodica, *Prefixele superlative în limba română*, în * * *, *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. I. Redactori responsabili: Al. Graur și Jacques Byck, București, Editura Academiei, 1959, p. 29-50.
- PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, *Structura adverb + de + adjectiv (sau adverb): descriere sintactică și interpretare semantică*, în „Studii și cercetări lingvistice”, XXXII (1981), nr. 6, p. 593-610.
- PANĂ DINDELEGAN, Gabriela (ed.), *Gramatica de bază a limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010.
- POP, Gheorghe, *Morfologia limbii române. Structuri și sistem*, Cluj, Editura Casa Cărții de Știință, 1998.
- POPESCU, Rodica, *Limba română contemporană. Morfologia adjectivului și a verbului*, Tipografia Universității din Timișoara, 1987.
- RĂDULESCU, Marina, *Despre categoria comparației în limba română*, în „Limba română”, XXXVI (1987), nr. 1, p. 14-28.
- RIZESCU, I., *Prefixul pre- în limba română*, în * * *, *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. I. Redactori responsabili: Al. Graur și Jacques Byck, București, Editura Academiei, 1959, p. 5-16.
- TOHĂNEANU, G. I., *Măiastra*, Editura Timpul, Reșița, 2000.
- TOHĂNEANU, G. I., *Neajungerea limbii. Comentarii la „Țiganiada” de I. Budai-Deleanu*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2001.
- TRANDAFIR, Gh. D., *Aspecte controversate ale categoriei comparației în româna contemporană*, în „Limba română”, XXVI (1977), nr. 1, p. 23-32.
- TRANDAFIR, Gh. D., *Observații asupra unor puncte de vedere noi despre categoria comparației*, în „Limba română”, XXXVII (1988), nr. 2, p. 171-181.
- TRANDAFIR, Gh. D., *Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1982.